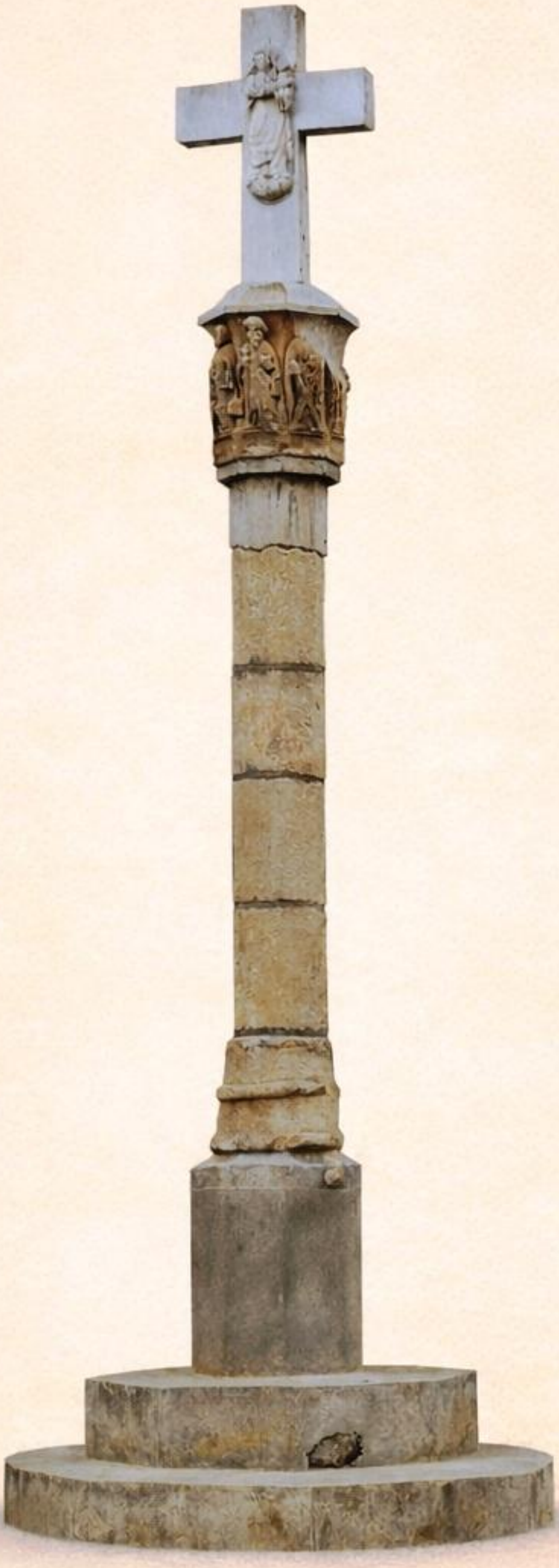

LA CREU DE TERME DE L'HOSTAL VELL DE SANT JUST DESVERN

JULI OCHOA

Il·lustració de la portada: Sant Just Desvern: Creu de terme de l'Hostal Vell

Llibre no venal
Maquetació i edició de l'autor
Sant Just Desvern (Baix Llobregat), març de 2026

LA CREU DE TERME DE L'HOSTAL VELL DE SANT JUST DESVERN

Juli Ochoa González

Aquest treball recull la història de la creu de terme situada antigament a l'Hostal Vell de Sant Just Desvern, així com el procés de descoberta, estudi i posterior reconstrucció del monument. L'estudi parteix de les restes recuperades a finals del segle XX i de la documentació històrica conservada, amb l'objectiu de preservar la memòria d'aquest element patrimonial i del procés col·lectiu que va permetre recuperar-lo.

Les Creus de terme.

Distribuïdes arreu de la nostra geografia, les creus de terme tenen un origen que es pot relacionar amb els creuers bretons i irlandesos introduïts a la península a través del pelegrinatge del Camí de Sant Jaume.[1]

Les primeres d'aquestes creus arriben al nord de la península Ibèrica i daten del segle VII, en el context de l'evangelització portada a terme per frares bretons i irlandesos i reben el nom de creus altes o clavades.

Molt més tardana, ja al segle XIV, es pot datar l'erecció de creus monumentals, proveïdes de grades, conjunts erigits sobre uns graons i amb uns altres elements característics, que es van introduir al territori peninsular mitjançant el cicle Bretó.

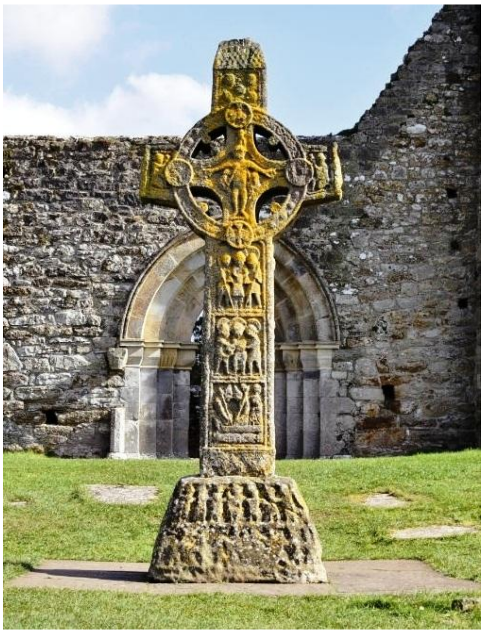

Fig. 1 - Creu cèltica de Cluain Mhic Nóis (Clonnmagnoise), al comtat d'Offaly, Irlanda, datada l'any 900 d.C. Aquestes creus irlandeses i bretones són les inspiradores de les nostres creus de terme.

Al nostre àmbit territorial, l'antiga corona catalanoaragonesa, els primers testimonis de creuers estarien associats amb el camí francès de peregrinació a Santiago de Compostel·la. Aquesta peregrinació, a la també coneguda com a Sant Jaume de Galícia, va viure un punt àlgid als segles XII i XIII, moment en el qual l'Església i els monarques van edificar molts hospitals i esglésies de pelegrins, van construir ponts i van reparar els camins per tal de facilitar els desplaçaments. El continu moviment de pelegrins va comportar un fort desenvolupament econòmic i cultural per a les terres peninsulars.

D'aquesta manera, els camins de peregrinació van constituir una de les principals vies d'entrada a la península Ibèrica d'influències artístiques i religioses procedents de la resta d'Europa.

[1] PLAZA BELTRAN, Marta: *Origen, vías de penetración y expansión de Cruces y Cruceros en la Península Ibérica"* dins *Hispania Sacra* núm 65. CSIC, Instituto de Historia del Centro de Ciencias Humanas y Sociales. Madrid, 2013. PP 9 - 12).

Però també caldria considerar la influència dels benedictins i d'uns altres ordes en la introducció dels corrents artístics europeus i, concretament, dels ordes mendicants. Els mendicants, especialment franciscans i dominics, a diferència del sistema monàstic anterior, partien de la renúncia de tota propietat, vivien només de la caritat i exercien l'apostolat directe amb els fidels. Per això, van situar els seus convents enmig de les poblacions i no en zones aïllades. Predicaven a les gents i els aconsellaven alçar creus a les entrades de les poblacions. Amb els mendicants, a més a més, les creus es constitueixen en elements destinats fonamentalment a la instrucció religiosa dels fidels.

Tot i tenir un origen més antic, no serà fins a finals del segle XIV i principis del XV que començarà a tenir lloc l'erecció massiva d'aquestes creus de pedra a les nostres viles, arribant el seu punt àlgid al segle XVI, tot seguint l'impuls que el Concili de Trento va donar a les edificacions religioses.

Fig. 2 - Detall de la creu de terme de can Quintana, a Pineda, considerada la més antiga de Catalunya.

La creu de terme més antiga coneguda a Catalunya i que encara es conserva "in situ" es localitza a la comarca del Maresme. Es tracta de la Creu de Terme de Can Quintana, a Pineda de Mar, una peça gòtica esculpida en granit que data del segle XIV.

Al llarg del temps, aquestes creus, muts testimonis del seu devenir, han estat valorades de manera ben diferent segons el moment: des de la seva veneració com a senyal visible del sentir religiós d'una comunitat fins a la seva freqüent destrucció durant èpoques de revoltes político-socials.

A poc a poc, les creus de terme han acabat sent reconegudes com el que són, monuments amb un innegable valor històric artístic que mereixen ser preservades.

Actualment, aquestes creus tenen a tot l'estat la condició de bé d'interès cultural, tal com estableix la Disposició addicional segona de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, que remet al Decret 571/1963, de 14 de març, el qual, en l'article tercer, i per a la protecció d'escuts, terme i similars, estableix que:

"La cura d'aquestes peces i monuments queda encomanada als Ajuntaments, els quals seran responsables de la seva vigilància i conservació, havent de posar en coneixement de la Direcció General de Belles Arts qualsevol infracció de les normes vigents sobre la matèria, a fi que per aquesta, es puguin dictar les resolucions pertinents, sense

perjudici que en els casos d'urgència, els mateixos municipis adoptin provisionalment les mesures de seguretat i precaució que estimin oportunes".[2]

Les creus santjustenques.

Històricament, la localitat baixllobregatina de Sant Just Desvern ha tingut tres creus de terme, cadascuna d'elles situada respectivament a tocar de la partió amb els termes dels pobles veïns.

La creu de Llevallol, situada a tocar del coll de Can Cuiàs, a la part més alta del terme, en el punt del límit amb l'antic terme de Santa Maria de Vallvidrera. Va ser aterrada l'any 1936, i la creu actual data de 1956, feta construir per la propietària de la masia llebrenca de can Llevallol, i reprodueix fidelment l'anterior, alguns fragments de la qual encara es conserven a l'església de Vallvidrera.

La Creu de Muntaner desaparegué en veure's afectat el seu emplaçament original per les obres de construcció de l'actual autopista B-23. De la creu només es conserva el fust, custodiat a l'ermita del Bon Viatge de Sant Joan Despí.

La Creu del Raval, també dita la Creu de terme de l'Hostal, va ser enderrocada fa poc més d'un segle i mig, conservant-se el seu record en el nom del conegut Carrer de la Creu, fins que finalment va poder ser reconstruïda, tal com més endavant s'explica.

Fig. 3 - Les tres creus de terme històriques de Sant Just Desvern.

Possible autoria.

És més que probable que l'aixecament d'aquestes tres creus de terme santjustenques fos gairebé simultani i obeís a les directrius que havia donat el Concili de Trento (1545-

[2] BOE núm. 77, del 30 de març de 1963, P. 5363.

1563) pel que feia a la reparació i construcció de noves esglésies i altres edificacions de caràcter religiós com a part de la Contrareforma, un moviment de renovació espiritual, doctrinal i estructural de l'Església Catòlica que va tenir lloc entre els segles XVI i XVII (principalment entre1545 i 1648), iniciat com a resposta a la Reforma Protestant.

Consolidada en l’esmentat Concili de Trento, la Contrareforma va buscar corregir la corrupció interna, reafirmar el dogma i frenar la creixent expansió del llavors puixant protestantisme.

La primera d’aquelles directrius havia estat establerta a la sessió setena, que tingué lloc el 3 de març de 1547, i la segona ho va ser a la vint-i-unena, el 16 de juliol de 1562, quinze anys després de l’anterior. En ella, en el seu capítol setè es deixava prou clar que les instruccions donades sobre la restauració o edificació de nou en nou dels temples parroquials es feia també extensiva a les restants construccions de caràcter religiós, entre les quals és sabut que es trobaven les llavors cada vegada més nombroses creus de terme [3]

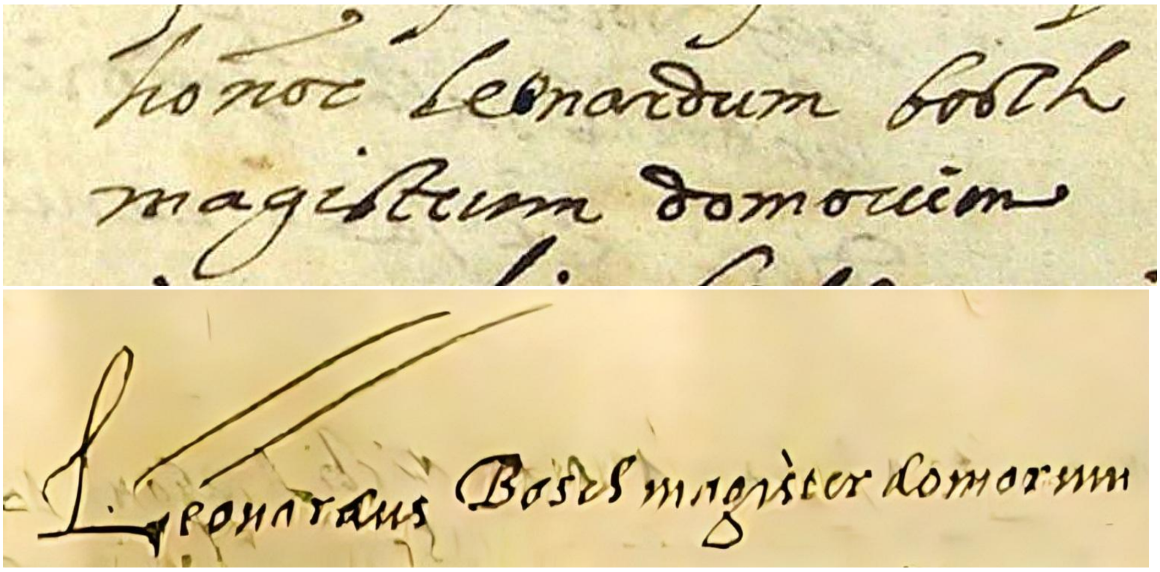

Fig. 4 - El mestre de cases Lleonard Bosch esmentat en sengles documents referents a Cervelló (1581) i Santa Maria del Mar, Barcelona (1583).

En el cas que ens ocupa de la creu de terme de l’hostal Vell, tant la seva anàlisi estilística com l’estudi dels materials emprats ens permeten associar-la a la construcció que simultàniament s’estava duent a terme del nou temple parroquial que es feia tot seguint les indicacions de l’esmentat concili, i de la qual s’encarregava el mestre de cases d’origen occità Lleonard Bosch, que tot just havia acabat d’edificar a la veïna parròquia de Santa Maria de Vallvidrera la seva nova església parroquial.

[3] LÓPEZ DE AYALA, Ignacio: *El Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento, traducido al idioma castellano por (...) Agrégase el texto latino corregido según la edición auténtica de Roma, publicada en 1564*. Segunda edición. Imprenta Real. Madrid, 1735. Pàgs. 125-126 i 306-307 (traducció al català, de l’autor).

Aquelles obres havien estat ordenades als santjustencs durant la visita pastoral que els havia fet el 23 de novembre de 1569 el bisbe de Barcelona Guillem Caçador (1561 – 1570), començant-se a treballar el 13 de juliol de 1571 tant en el temple com en les restants obres menors.

Pel que es veu, el mestre Bosch i el seu equip treballaven prou ràpid, ja que van estar treballant a Sant Just Desvern entre 1570 –data del contracte definitiu- i 1571 any en que es va consagrar el nou temple parroquial, tal com ho testimonia la inscripció d'aquell temps que presideix la porta d'entrada al temple. Quatre anys més tard trobem que Lleonard Boscha està començant a treballar en la construcció del nou temple parroquial de la també baixllobregatina localitat de Begues.

Fig. 5 - Membret dels impresos del grup espeleològic Rats Penats (GERP), una entitat santjustenca dedicada a la investigació i exploració de les cavitats subterrànies en la que l'interès dels seus membres per altres temes com la història i el patrimoni locals va donar com a resultat la recuperació i restauració de la creu.

La Creu de terme de l'Hostal

Al carrer de Miquel Reverter, prop de la cruïlla amb l'avinguda de la Indústria, en el llindar dels terrenys de Can Sagrera amb els de Can Aguilera, es podia observar des que tenim memòria les restes d'un vell mur de pedra en sec, on es podia distingir clarament que hi havia encastats uns fragments d'una columna de secció octogonal, presumiblement de notable antiguitat.
La seva existència no havia passat desapercebuda als ulls amatents d'uns quants santjustencs, entre ells els germans Francesc i Albert Riera i qui escriu aquest article, tots tres membres del grup local d'espeleologia GERP, al temps que també del Centre d'Estudis Santjustencs, els quals, amb la convicció de que aquelles restes no estaven amenaçades en el seu emplaçament i hi podien romandre sense risc a fer-se malbé, tot en espera d'alguna ocasió futura per a poder estudiar-les detingudament i conservar en un lloc escaient, no es va procedir a cap intervenció, i les pedres van estar durant bastants anys en aquell mateix indret, essent però, regularment controlades.

Arran dels rebaixos de terres que es van efectuar al capdamunt de l'avinguda de la Indústria a finals de la dècada dels 80 dels passat segle, l'esmentat centre d'estudis va presentar el 9 de desembre de l'any 1988 una instància a l'Ajuntament on

s'advertia del perill que corrien aquelles restes, demanant que s'hi posés cura en la seva salvaguarda.

Al poc es va rebre una resposta de l'Ajuntament informant que estava previst actuar urbanísticament en aquell sector en el termini d'un parell d'anys i que les restes arqueològiques que es poguessin trobar serien rescatades conjuntament pel municipi i els membre del Centre.

Rescat i preservació

El previst rebaix de terres en aquell sector va tenir lloc a finals d'agost de 1990 sense que, malauradament, s'avisés a ningú d'aquell fet, possiblement a causa del període vacacional d'aquell moment.

Fig. 6 - Alguns dels fragments de la creu de terme que van ser rescatats l'any 1990.

Per sort s'estava a l'aguait i la ràpida intervenció dels components de l'esmentat grup espeleològic, comptant amb la valuosa col·laboració del senyor Antoni Anguera qui, com a responsable de la brigada municipal participava en els treballs de rebaix, va permetre rescatar d'entre el runam vuit elements de pedra treballada, motor principal del que acabaria sent el monument reconstruit que ens ocupa.

El material trobat i rescatat en aquella ocasió va consistir en:

- Sis elements en forma de prisma octogonal d'alçades compreses entre 23 i 30 cm, i 9,5 cm d'apotema, que apunten la seva pertinença a un fust. Totes elles presenten en general un bon estat de conservació. Cal destacar que un d'ells presenta un senyal en forma de creu radiada, o estrella de vuit puntes, de 35-40 mm de diàmetre, que es tracta probablement d'una marca de pedrapiquer.

- Una base sensiblement troncopiramidal també de planta octogonal, amb l'apotema major de 16 cm i la menor de 10 cm, la seva altura és de 35 cm i presenta dos vorells intermedis de 3 cm de gruix per 3 cm d'ample, la primera a 9 cm del seu peu, i la segona a 21 cm d'aquest, i una de remat superior també de dimensions semblants a les anteriors; el peu és un prisma

octogonal regular de 5 cm d'alçària, que presenta algunes esberles que el desfiguren parcialment.

- Un carreu on els llits tenen forma de trapezi rectangular de base major 42,5 cm i menor de 33 cm, altura d'aquest trapezi 18 cm. El fil del carreu és de 22 cm. En el capcer presumiblement interior (que és el que té les arestes ortogonals) és de destacar una copada de radi 45 mm. Un dels llits i un cantell estan sense desbastar; el llit suposadament superior mostra restes de morter de calç.

La roca emprada per a la confecció de tots aquests materials és la coneguda pedra de Montjuïc, que és un gres de composició silícica del Miocè, comunament utilitzat per a la construcció a Barcelona i rodalies ja que és molt treballable i els seus components de quars amb aglomerants silícics la fan força resistent als atacs meteòrics.

Una vegada rescatats aquells fragments de pedra treballada els membres del grup que l'havia rescatat els varen dipositar a la seu del grup espeleològic Rats Penats (GERP), del qual eren membres, en espera d'un destí més apropiat.

Fig. 7 - El capitell que es custodiava a la biblioteca

Un cop nets els materials i havent procedit al seu estudi morfològic, una de les coses que van cridar l'atenció va ser el fet que les dimensions d'aquestes peces fossin sensiblement anàlogues a les de les creus de terme tan freqüents en altres èpoques, la qual cosa ens va portar a considerar la possibilitat que aquestes peces haguessin format part d'alguna de les que havien existit en el nostre terme.

En l'intent d'aprofundir sobre aquesta possibilitat es va acudir a les tres creus de terme de Sant Just Desvern de les quals es tenia històricament constància: la del Llevallol, la d'en Muntaner i la de l'Hostal Vell. La primera, com hem vist abans, encara es conservava, tot i que restaurada de nou en nou. Les altres dues havien desaparegut, cadascuna en el seu moment.

De la creu de terme que havia estat situada prop de l'Hostal Vell i que donava nom al carrer de la Creu, una de les principals vies del nucli urbà santjustenc, se sabía que va

ser aterrada l'any 1868 durant la Revolució de Setembre, i que d'ella s'havíen pogut conservar almenys dos fragments coneguts:

Un d'ells consistia en la major part del seu capitell, que després d'haver estat durant molt de temps guardat pels estadants de la casa coneguda com a Can Diego (l'antic Hostal Vell o Hostal de la Creu) havia acabat sent dipositat a la Biblioteca pública del Parador, passant més tard a la nova biblioteca pública de Can Ginestar;

Fig. 8 - Imatge de la Mare de Déu, encastada des de l'any 1868 en una paret exterior del temple parroquial.

L'altre element consistia en una petita imatge de la Mare de Déu, que hi havia a la part posterior d'aquella creu, i que el llavors rector de la parròquia Mn. Josep Massana i Verdaguer (1865 – 1877), que en aquell temps de l'enderrocament de la creu estava emprenent diverses obres de millora i reparació de l'església i la rectoria[4], la va fer encastar a la part exterior de la capella del Sagrament del temple parroquial, on encara es conserva.

De l'estudi comparatiu entre les restes rescatades de Can Aguilera i les altres restes esmentades hi ha dos trets a destacar: un és que a l'igual que els fragments del fust, el capitell era també de secció octogonal, essent les dimensions del seu astràgal o peu molt properes a les de les peces del fust que s'havien trobat; de l'estudi litològic efectuat pel geòleg senyor Jordi Galindo, actual conservador de l' Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP) es podia desprendre que tant el capitell com les restes de Can Aguilera havien estat confeccionats amb pedra de

[4] TENAS I ALIBÉS, Mn. Antonino: *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern*. Fidel R. Ferran, impressor. Barcelona, 1947. P. 133.

Montjuïc provinent d'un mateix estrat geològic (probablement de la mateixa pedrera).

D'altra banda, el fet que tant l'Hostal Vell com els terrenys on han estat trobades aquestes restes havien estat propietats d'un mateix nucli familiar, la família Cardona, permet de tenir en compte la possibilitat que un cop aterrada la creu aquells carreus haguessin estat aprofitats pel propietari d'aquell terreny per afermar el marge d'on havien estat rescatades, situat en una altra de les seves finques, mentre que per una motivació pietosa les parts on hi havia elements icònics d'índole sacra, com ara les imatges, es van recollir per a la seva salvaguarda.

La mínima ornamentació que presenta la base ens confirma que estilísticament ens trobem davant d'un element pertanyent a una època en la qual ja s'havia superat la sobrietat del romànic i encara no s'havia assolit la riquesa de detalls ornamentals

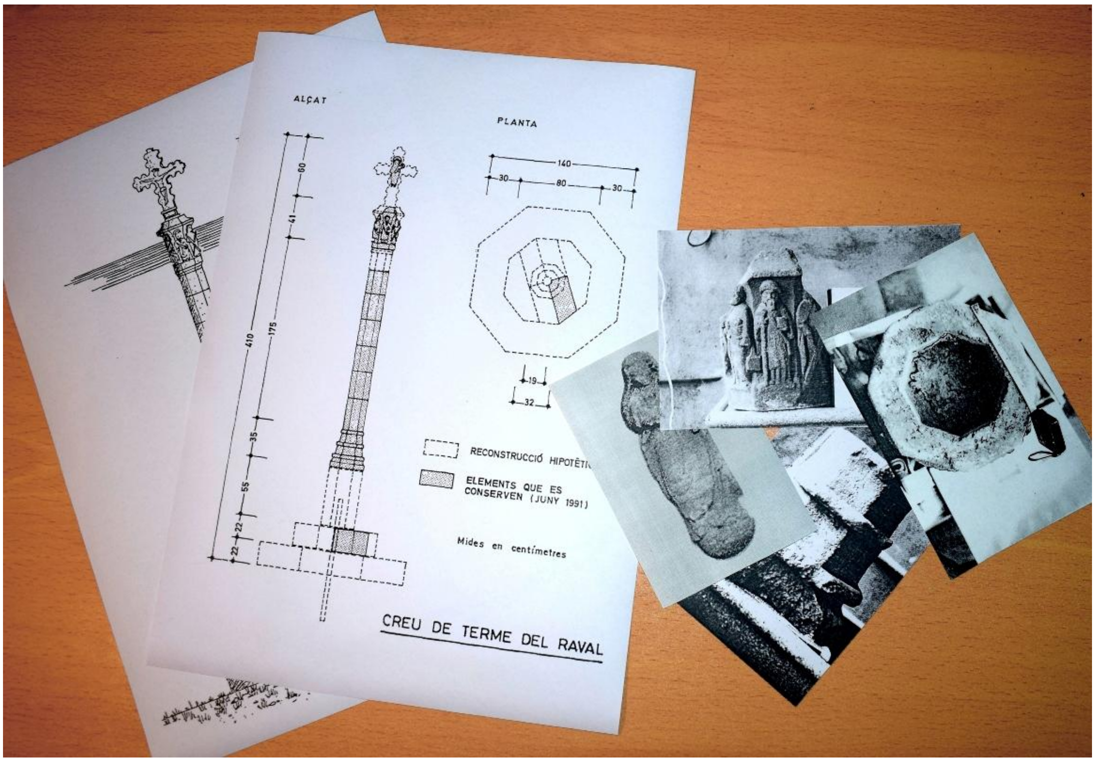

Fig. 9 - Estudiant la possible reconstrucció de la creu.

del barroc , però aquesta modèstia dels components decoratius no facilitava una exactitud en la seva datació. Aquestes dades permeten situar-lo cronològicament entre el gòtic tardà i els inicis del Renaixement. Aquest mateix raonament era també aplicable tant al capitell com a la figura de la Mare de Déu que es conservaven d'antic.

L'estudi de tots els elements de què es disposa ens permet d'argumentar una possible reconstrucció de com podia haver estat aquesta creu.

L'existència del carreu trapezial aparegut juntament amb els elements del fust permet deduir dues coses: la primera és que hi devia d'haver un sòcol escalonat, cosa comuna a la pràctica totalitat de les creus de terme. El fet que la copada el travessi totalment indica que el nombre de graons hauria de ser com a mínim de

dos. La planta d'aquest sòcol havia de ser octogonal per seguir les línies generals dels restants elements, la seva estructura trapezial ho fa possible.

Damunt la graonada hi hauria una peanya, ho confirma el que la perforació que suposa la copada no tingui la continuïtat corresponent al basament de la columna. Les dimensions d'aquest pedestal, en no disposar de l'element material, les hem suposades per analogia amb altres creus de terme de proporcions similars.

A continuació vindria la base troncopiramidal seguida dels elements que composaven el fust, que com a mínim haurien de ser set: els sis rescatats i almenys un, desaparegut, proveït d'un encaix de secció inferior a la resta de la canya, que es correspondria amb un rebaix octogonal que encara guarda restes de l'emplomat original, i que està situat a la cara inferior del capitell que es conservava.

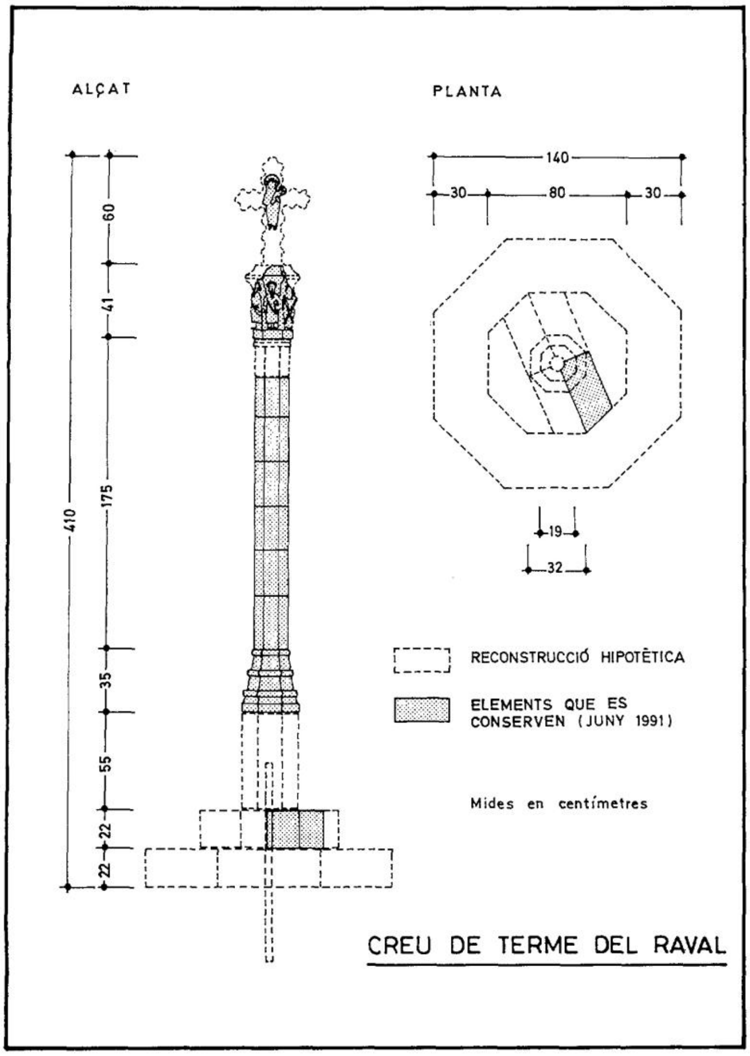

Fig. 10 - Plànol que acompanyava el projecte de reconstrucció del GERP a partir dels elements conservats. Dibuix de Francesc Riera.

Després seguiria el capitell, el qual vindria rematat per la creu pròpiament dita.

A partir de totes aquestes dades vàrem considerar que ja disposàvem d'elements suficients per a fer una reconstrucció ideal de com podia haver estat aquella creu, que segons els nostres càlculs constaria dels següents elements:

- Sòcol escalonat format per dos graons de 22 cm d'alçada cadascun i plantes octogonals d'apotemes 70 cm i 40 cm respectivament.

- Peanya octogonal de 55 cm d'alçada. Aquesta mida l'hem obtingut per analogia amb d'altres creus de terme del mateix estil arquitectònic. Li suposem secció octogonal per harmonitzar amb els elements restants.

- Basament de 35 cm d'alçada, segons descripció feta de la peça.

- Fust format per set elements octogonals de secció ja descrita, donant una alçada conjunta de 175 cm.

- Capitell de 41 cm d'alçada.

- Creu de 60 cm. Mida calculada a partir de les dimensions de la imatge de la Mare de Déu que estava situada a la part posterior de la creu original.

.
El conjunt ens donava que l'altura total d'aquest monument hauria d'assolir uns 4'10 metres.

Com fàcilment podrà deduir el lector, aquest plantejament sobre l'aspecte i dimensions probables que podia haver tingut la creu de terme no deixava de ser més que una interpretació raonada, l'argumentació de la qual estava basada en les característiques dels materials de què es podia disposar -tant dels tradicionalment conservats com dels recentment rescatats- i de l'establiment d'analogies amb d'altres creus de terme coetànies.

Altres possibles interpretacions raonades podrien haver estat igualment vàlides. Mai no es pot considerar tancat el camp de la investigació, i potser en un futur puguin sortir a la llum nous elements de judici que permetin confirmar definitivament aquell primer raonament nostre que vàrem exposar a l'ajuntament santjustenc quan es va començar a parlar sobre la seva posible reconstrucció.

Posant fil a l'agulla

Fig. 11 - Any 2007: Treballs d'instal·lació de la creu reconstruïda.

Durant els anys següents, i per tal de difondre l'existència d'aquelles restes que els membres de l'abans esmentat grup espeleològic custodiàvem a la nostra seu social, les vàrem exhibir físicament en el nostre estand durant algunes de les primeres edicions de Firadesvern, un certament anual on des de l'any 1987 es trobava cada any el teixit comercial, industrial i associatiu de Sant Just Desvern i en el que cadascuna de les entitats participants exposava els seus productes i serveis o difonia la seva oferta lúdica, esportiva o cultural.

L'exhibició de les restes d'aquella creu i la difusió de l'existència d'una proposta en pro d'una possible reconstrucció d'aquell monument, van ser molt ben acollides pel assistents, que van prendre consciencia de l'existència d'aquell històric monument pendent de restaurar.

L'any 1991, els membres del grup que custodiava aquelles restes en van publicar un detallat estudi[5] a la Miscel·lània d'Estudis Santjustencs que l'esmentat centre edita amb una periodicitat anyal.

No gaire més tard, i per causa de les obres de remodelació de la casa de cultura Can Ginestar, on l'esmentat grup espeleo-lògic tenia la seva seu, es va haver de desallotjar temporalment aquell espai i els elements de la creu que s'hi custodiaven van ser traslladats per l'ajuntament a un magatzem municipal situat al polígon industrial, perdent-se un dels fragments durant aquell transport.

L'any 2000, en el Consell Popular de Cultura (CPC) de l'Ajuntament es va plantejar en diverses ocasions la possibilitat de reconstruir aquesta creu, tal com sempre havien proposat els seus descobridors i durant anys dipositaris d'aquelles restes.

En el Consell Popular de Cultura de l'any 2005 es va tornar a plantejar el tema de la reconstrucció davant el perill d'una possible dispersió i possible pèrdua d'aquelles restes.

Novament, l'any 2006 es va tornar a plantejar el tema en el Consell Popular de Cultura, i davant d'aquella nova proposta, el llavors regidor de cultura va manifestar que se'n faria càrrec i que el tema de la tan demanada reconstrucció de la creu de terme seria tractat en l'ordre del dia del Consell d' Area d'Urbanisme.

L'1 de febrer de 2007 l'autor de la present publicació, en representació del grup impulsor d'aquella restauració, va rebre una carta del cap de l'àrea d'alcaldia i planificació de l'ajuntament en el que se'l convocava a una reunió a celebrar el 7 de febrer en la que es donaria el tret de sortida a l'esperada reconstrucció.

No gaire després començaven les obres de reinstauració del monument pràcticament en el mateix punt on havia estat el seu emplaçament original.

---

[5] OCHOA GONZÁLEZ, Juli i RIERA PRENAFETA, Francesc: *Cap a una possible reconstrucció de la creu de terme de l'Hostal Vell*. Dins *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs III*. Patronat Municipal de Cultura, esports i joventut i Centre d'Estudis Santjustencs. Ed. Anagrafic. Sant Just Desvern, 1991. PP 33 - 42.